

RIK COOLSAET

De geschiedenis van de wereld van morgen

RIK COOLSAET,
*De geschiedenis van
 de wereld van morgen*,
 Leuven: Van
 Halewyck, 2008,
 320 p.

Dat geschiedenis meer is dan het studieobject van een esoterische wetenschapstak en zelfs terdege maatschappelijk relevant is, bewijst het nieuwste boek van Rik Coolsaet, professor internationale politiek. In het spoor van een hele rits auteurs die na de Koude Oorlog de contouren van de nieuwe wereldorde trachtten te schetsen, gaat ook Coolsaet op zoek naar de leidende motieven in de wereld van morgen. Hij besteedt daarbij expliciet aandacht aan twee zaken die door zoveel van zijn collega's worden verwaarloosd, namelijk de binnenlandse politiek en, bovenal, het verleden. In deze boekvoorstelling staan we stil bij de uitgangspunten en krachtlijnen van zijn betoog, dat een mooie illustratie vormt van de vruchten die een interdisciplinaire kruisbestuiving tussen geschiedenis en politieke wetenschappen kan afwerpen. We putten hiervoor ook uit het debat dat naar aanleiding van de publicatie van dit boek werd georganiseerd in de Theaterzaal van de Gentse Vooruit op woensdag 27 februari 2008.

“Er is geen waterdicht schot tussen binnen- en buitenlandse politiek”, is een van de mantra's die de studenten van Rik Coolsaet ongetwijfeld vertrouwd in de oren zal klinken. Misschien herinneren zij zich ook nog dit thema (ietwat vrij geformuleerd om binnen het metaforische taalregister te blijven): *“Het verleden scheidt de bedding waarin het heden en de toekomst kunnen gedijen.”* Beide stellingen vormen de rode draad doorheen het nieuwe, vlot geschreven boek, dat bestemd is voor een breed publiek. Het zijn de basisinstrumenten waarmee Coolsaet al jaren de ingewikkelde wereld waarin we leven, ‘leesbaar’ tracht te maken. Tevens zijn het de analytische bouwstenen van een distinctieve aanpak in de politieke wetenschappen,

de zogenaamde 'Gentse School'. Deze School bouwt voort op een lange intellectuele traditie aan de Universiteit Gent die erin bestaat om via een diachrone analyse op zoek te gaan naar synchronie en wetmatigheden, of beter naar wat historicus Jan Dhondt (1915-1972) *l'histoire récurrente* noemde.¹ Historische fenomenen herhalen zich immers niet als wetten, maar duiken onder impuls van andere contextfactoren op als analogieën.² Coolsaet verwoordt het zelf als volgt: "*De geschiedenis bereidt haar gerechten nooit tweemaal op dezelfde manier. Maar de ingrediënten zijn wel dezelfde.*" De Gentse School ziet echter niet alleen 'recurrenties' in het menselijke, en bij uitbreiding staatsgedrag, maar ook in de onderliggende gemoedsgesteldheid of *Zeitgeist*. Kondratieff parafraserend had em. prof. Helmut Gaus het vaak over 'lange mentale golven'. In *De geschiedenis van de wereld van morgen* maakt Rik Coolsaet gretig gebruik van het groeiend aantal internationale opiniepeilingen om de hedendaagse mentaliteitsgeschiedenis in kaart te brengen.

Coolsaet identificeert vier grote recurrenties of langetermijntrends die sinds het midden van de jaren 1970 de geschiedenis in een stroomversnelling brachten: mondialisering, het verval van de Amerikaanse hegemonie, de technologische ('postindustriële') revolutie en de vaandelvlucht van de politiek of wat Susan Strange de 'aftocht van de staat' noemde.³ Geen enkele van deze trends is echt nieuw te noemen. Onder de een of andere vorm waren ze allemaal al eens eerder opgedoken, om dan even later weer te gaan luwen, als in een slingerbeweging. Daarom spreekt men ook weleens van 'cyclische trends'. Doorgaans vallen deze cycli echter niet samen in de tijd en wordt de onzekerheid die voortvloeit uit één cyclus, gecompenseerd door de blijvende zekerheden en ijkpunten in de andere cycli. Dat was in de jaren 1990 niet het geval. Het plotseling verdwijnen van vertrouwde bakens heeft ervoor gezorgd dat vele mensen zich als een schipbreukeling voelen, "*onzeker dobberend op de stroom van de tijd*". Het afbrokkelen van de verzorgingsstaat, de golf van liberalisering, ingezet door Thatcher en Reagan, de ICT-revolutie, de tertiërisering van onze economie, outsourcing en delokalisering, al deze factoren brachten een omwenteling teweeg in het leven van veel mensen, zowel op de werkvloer als in hun vrije tijd. Deze analyse van Coolsaet vertoont parallellen met wat de Duitse socioloog Ulrich Beck omschreef als de 'mondiale risicomaatschappij'.⁴ Net als in vroegere periodes van grote onzekerheid, angst en onbehagen, zoeken mensen ook vandaag hun toevlucht tot oude, vertrouwde reddingsboeien zoals identiteit. Dit verklaart de herontdekking in de laatste dertig jaar van door sommigen 'atavistisch' gewaande fenomenen zoals natie, religie en spiritualiteit. Het Vlaams Blok/Belang heeft dus gemeen met het radicale salafisme in de islam, dat beide bewegingen drijven op de wijdverspreide zucht van onzekerere samenlevingen naar een identitaire refuge.

Langzamerhand echter begint het "*schuim van de golfslagen van de geschiedenis*" op te lossen. De wereld valt weer in zijn normale plooi. Zekerheden zijn terug van weggeweest. In de studie van de wereldpolitiek lijken de begrippen 'staat', 'macht' en 'geopolitiek' weer hun centrale plaats van weleer in te nemen. Voor wie de geschiedenis leest als de opkomst en het verval van grootmachten, hoeft dat niet te

verbazen. Kantelende machtsverhoudingen en de ermee gepaard gaande internationale spanningen zijn immers een constante in het mondiale systeem. Een tweede 'oerwet' stelt dat een multipolair machtsevenwicht, zoals er nu ook één aan het groeien is, altijd zorgt voor een geïnstitutionaliseerd wantrouwen en wisselende coalities tussen de hoofdrolspelers, in dit geval de Verenigde Staten, China, Rusland en de Europese Unie. Toch keert de wereld niet zomaar terug naar een 'grotmogendhedenpolitiek' zoals op het Europese vasteland in de 19e eeuw. Alvast één kwalitatief verschil zit er in het bestaan van de Europese Unie, die meer is dan een louter internationale organisatie, en in sommige opzichten zelfs neigt in de richting van een 'postsoevereine' gemeenschap van staten. Dit rare beestje kan volgens Coolsaet het verschil maken. Doordat de Unie niet alle macht kan concentreren in één machtscentrum zoals een klassieke grootmacht dat doet, zal zij zich nooit kunnen gedragen als een agressieve grootmacht. Zij zal integendeel actief trachten multilaterale spelregels te laten gelden.

Ook de migratiegolf van het laatste kwart van de 20e eeuw is, net als het hitzige en soms polariserende debat dat erover wordt gevoerd, in geen enkel opzicht historisch uniek te noemen. Migratie is van alle tijden en van alle plaatsen, en volgt een min of meer vast stramien. Ook de huidige golf lijkt het eeuwenoude patroon te volgen, zelfs al wijzen cijfers uit dat er wereldwijd nu in feite veel minder migratie is dan honderd jaar geleden. Vast staat dat geen enkele grote migratiegolf ooit zonder spanningen verliep. Elke groep nieuwkomers, vaak binnengehaald als goedkope arbeidskrachten, wordt onthaald op wantrouwen en worstelt enkele generaties lang met een identiteitscomplex. Bepaalde politieke krachten oogsten electoraal succes door de nieuwkomers als zondebokken af te schilderen, maar hun succes is slechts tijdelijk. Gewoonlijk – en, wederom, dit is een vuistregel, geen wet – zijn er drie generaties nodig om een migratiegolf te absorberen. Het hoofddoekendebat kan binnen dit perspectief dus als een achterhoedegevecht worden beschouwd.

Een andere trend is dat de groeiende ongelijkheid in zowat alle landen en op alle continenten sinds enkele jaren voorzichtig weer onder de aandacht komt van de politieke klasse. Meer dan anderhalve eeuw na het verschijnen van het *Communistisch Manifest* van Marx en Engels, leven we vandaag opnieuw in een 'klassenmaatschappij'. Zich baserend op een uitspraak van Jacques Delors, heeft Coolsaet het over de '20:70:10-samenleving', bestaande uit een grote middenklasse (70%), een kleine onderklasse (20%) en een nog kleinere toplaag (10%). Coolsaet hanteert het begrip 'klasse' hierbij niet op een historiografische manier, dat wil zeggen door de historische uniciteit en contextgebondenheid van het begrip te benadrukken. Eerder ontstript hij het woord van zijn historische connotaties, plaatst het dan in zijn algemene categorie, om het vervolgens toe te passen op de hedendaagse situatie. Dat de grote middenklasse, door John K. Galbraith ooit omschreven als de "*contented majority*", de belangrijkste electorale visvijver voor politieke partijen vormt, verklaart meteen waarom de belangen van de onderklasse lange tijd relatief werden verwaarloosd.⁶ Nu armoede en ongelijkheid in toenemende mate als on-

rechtvaardig en onbillijk worden ervaren, ligt de weg open voor een onderstroom van nieuwe politieke spanningen rond deze thema's.

Wat ook stilaan terugkeert, zo blijkt onder meer uit een rapport dat peilde naar de gemoedstoestand van de Nederlanders, is het geloof in de maakbaarheid van de samenleving. In de jaren 1980 raakte het TINA-denken ('There Is No Alternative') in zwang, het idee dat de mogelijkheden van politieke sturing en publieke interventie beperkt zouden zijn. Vandaag erkent men terug dat het beleid wel het verschil kan maken. Tijdens het debat in de Vooruit wees trendwatcher Fons Van Dyck erop dat het geleden was van de Nederlandse socialistische regering van Joop den Uyl in de jaren 1970 dat hij nog had gehoord van de maakbaarheidsgedachte.

Wat betekenen deze trends nu voor de toekomst? Coolsaet gelooft sterk dat de spanning tussen de haves en de havenots opnieuw de aandrijfriem zal worden van politieke actie, zowel in de binnenlandse als in de wereldpolitiek. Als de economische vooruitgang zich op beide niveaus blijft doorzetten, riskeert het bestaande ongenoegen bij de onderklasse in de samenleving en de groeilanden in het Zuiden te worden vertaald in wrevel en zelfs protest.

Dit kan leiden tot meer spanningen en botsingen, of het kan culminereren in een nieuw collectief verhaal waarin er weer plaats is voor de ouderwetse notie van het algemeen belang. Coolsaet deelt dus niet noodzakelijk de visie van Inglehart die inhoudt dat politieke participatie in postmoderne samenlevingen in mindere mate verloopt via geïnstitutionaliseerde kanalen en meer gericht is op het vertolken van individuele, 'postmaterialistische' waarden.⁷ Enkel als de overheid er niet in slaagt een nieuw sociaal contract aan te bieden, drijft het de burgers richting hyperegoïsme en populisme. Nochtans is een terugkeer naar de klassieke, naoorlogse verzorgingsstaat niet mogelijk, laat staan wenselijk, onder meer door de voortschrijdende ontzuiling. Op internationaal niveau vindt de zoektocht naar een nieuw sociaal contract zijn vertaling in het modieuze concept van *global governance*, een proces waarbij alle relevante actoren de verantwoordelijkheid opnemen om gezamenlijk de sociale, economische, politieke en ecologische problemen van vandaag aan te pakken. Eens te meer onderstreept dit dat er geen waterdicht schot is tussen binnenlandse en internationale politiek. "Op beide niveaus staan we immers voor dezelfde uitdaging", zo concludeert Coolsaet, "een samenleving bouwen die insluit of een samenleving erven die uitsluit."

(1) J. DHONDT, L'histoire récurrente. In: R. VAN EENOO, W. BLOCKMANS, H. GAUS, e.a., *Machten en mensen: de belangrijkste studies van Jan Dhondt over de geschiedenis van de 19e en 20e eeuw*, Gent: Jan Dhondt Stichting, 1976, p. 172-206.

(2) R. COOLSAET & H. REYNAERT (red.), *Kameraden en andere liberalen! In: Liber amicorum Helmut Gaus*, Gent: Academia Press, 2007, p. 20.

(3) S. STRANGE, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, 244 p.

(4) U. BECK, *Risk Society: Towards New Modernity*, London: Sage, 1992, 270 p.

(5) J.K. GALBRAITH, *The Culture of Contentment*, Boston: Houghton Mifflin, 1992, 195 p.

(6) R. INGLEHART, *Modernization and Postmodernization*, Princeton: Princeton University Press, 1997, 468 p.